

*

**

// :

// :

چکیده

این مقاله به بررسی، طبقه‌بندی و تحلیل مطالعات انجام شده در بازار سرمایه (بورس اوراق بهادار تهران) می‌پردازد. هدف نهایی این تحقیق، تعیین مطالعات بورس در زمینه‌های گوناگون و ارائه یک بانک اطلاعاتی از مجموعه مطالعات انجام شده در قالب پایان‌نامه‌های دانشگاهی و مقالات چاپ شده در نشریات علمی معتبر است. به دنبال مطالعه نمازی و ناظمی (۱۳۸۴)، طبقه‌بندی و تحلیل مطالعات انجام شده در بازار سرمایه طی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۰ و براساس رویکرد توصیفی و تحلیل محتوای ۴۰۵ مطالعه انجام شده است. مطالعات اصلی به چهار دسته حسابداری مالی، حسابداری، حسابداری مدیریت و سایر موضوع‌های حسابداری تقسیم‌بندی، و نتیجه‌گیری‌های عمده هر یک از این موارد نیز ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: بازار سرمایه، بورس اوراق بهادار تهران، مطالعات تجربی، حسابداری مالی، حسابداری، حسابداری مدیریت.

۱- مقدمه

مرور مطالعات گذشته حسابداری در زمینه بورس اوراق بهادار تهران، موجب افزایش اطلاعات درباره‌ی یافته‌ها، کاربرد نتایج و اهمیت فن‌های حسابداری در بازار سهام

* استاد دانشگاه شیراز (mnamazi@rose.shiraz.u.ac.ir)

** دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه تهران (aminnazeme@gmail.com)

می‌گردد. افزون بر آن، این امر موجب می‌شود پژوهشگران در حرفه حسابداری با نگرش روشن‌تری در آینده در زمینه‌های مورد نیاز مطالعه و اقدام کنند. بنابراین، تصمیم گرفته شد هر تحقیقی که در دسترس بوده را در یک مجموعه گردآوری و طبقه‌بندی شود. در این راستا، نمازی و ناظمی (۱۳۸۴) تحقیق خود را در این مورد فقط برای موضوعات مالی^۱ انجام داده‌اند. در این مقاله با مروری بر پژوهش‌های انجام شده در زمینه حسابداری مالی، حسابرسی، حسابداری مدیریت و سایر موضوعات متفرقه به بررسی مطالعات انجام شده بازار بورس تهران پرداخته می‌شود و نتیجه‌گیری‌های عمده‌ای را که می‌توان از این مطالعات استخراج کرد به گونه‌ای مختصر ارائه می‌گردد.

۲- روش تحقیق

این پژوهش براساس روش کتابخانه‌ای و تحلیل محتوایی، مطالعات انجام شده در زمینه بورس اوراق بهادار تهران را طی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۰ بررسی می‌کند. به منظور جمع‌آوری این مطالعات از چندین منبع اطلاعاتی استفاده شده است: نخست تعداد ۲۰۵ پایان‌نامه بایگانی شده در بانک اطلاعاتی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران^۲، که در ارتباط با مطالعات تجربی انجام شده در بازار بورس تهران بوده است، شناسایی شد. سپس با استفاده از کتابخانه سازمان حسابرسی و مجلات معتبر علمی حسابداری در ایران از آغاز انتشار تاکنون (شامل بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، حسابدار، حسابرس، تحقیقات مالی، بورس، تازه‌های اقتصاد، پیام امروز، مجله برنامه و بودجه، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، اقتصاد و مدیریت و سایر مجلات علمی دانشگاه‌های ایران) آن دسته از مقالاتی که در مورد بورس و سایر اوراق بهادار بود، انتخاب شد. جدول (۱) اطلاعات کلی را در این زمینه نشان می‌دهد.

مجموع مطالعات موجود و مرتبط در سازمان حسابرسی برابر با ۴۹ مورد بود. سرانجام به منظور کنترل این احتمال که ممکن است در سایر مجلات و یا دانشگاه‌ها، مقاله

¹ Finance

² - www.irandoc.ac.ir

یا پایان‌نامه مرتبگی وجود داشته باشد که در سه منبع یاد شده نباشد از بانک اطلاعاتی کتابخانه منطقه‌ای و علوم تکنولوژی شیراز نیز استفاده، و پس از اطمینان از تکراری نبودن، ۸۳ مورد جدید یافت شد. به این ترتیب مجموع مقالات و پایان‌نامه‌های دانشگاهی به ۴۰۵ مورد رسید و مبنای طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جدول ۱ - طبقه‌بندی و آمار مجموعه مقالات و پایان‌نامه‌های دانشگاهی

ردیف	منبع	تعداد مقاله یا پایان‌نامه	درصد
۱	مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران	۲۰۵	۵۰/۶٪
۲	کتابخانه سازمان حسابداری	۴۹	۱۲/۱٪
۳	مجلات علمی مرتبط با رشته حسابداری (بررسی‌های حسابداری و حسابداری، تحقیقات مالی، بورس، حسابداری، حسابرس، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز و سایر مجلات)	۶۸	۱۶/۸٪
۴	کتابخانه منطقه‌ای و علوم تکنولوژی شیراز	۸۳	۲۰/۵٪
جمع		۴۰۵	۱۰۰٪

دوره زمانی در نظر گرفته شده در این مطالعه، سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۰، است. علت انتخاب این دوره زمانی، اولاً فعالیت دوباره‌ی بورس از آغاز دهه ۷۰ و ثانیاً افزایش چشمگیر مطالعات در زمینه بورس در سال‌های آغازین دهه ۸۰، است. افزون بر این در دهه ۸۰، با افزایش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس، افزایش تالارهای منطقه‌ای و نیز آسان‌بودن دستیابی به اطلاعات و ارقام مالی شرکت‌ها، تحقیقات در زمینه بورس اوراق بهادار نیز افزایش یافته است.

به منظور بررسی و طبقه‌بندی موضوعات از رویکرد توصیفی^۱ در چارچوب «تحلیل محتوا» و سودمندی مطالعات انجام شده در «زمینه‌های گوناگون» استفاده شد. بنابراین،

^۱ - Descriptive

جمعاً ۴۰۵ مقاله و پایان‌نامه بررسی و مرور شد و سپس برحسب همانندی موضوعات و محتوای آنها در طبقات همگن قرار گرفت. از آنجا که بعضی از عناوین و موضوعات مشترک است، تلاش شد در حد امکان، مجموعه انتخابی برحسب موضوعات غالب، جدا و طبقه‌بندی شود؛ اما این طبقه‌بندی مطلق نیست و ممکن است برحسب نوع دیدگاه افراد تغییراتی در آنها ایجاد شود.

۳- طبقه‌بندی مطالعات

نمازی و ناظمی (۱۳۸۴) مطالعات انجام شده در مورد بورس اوراق تهران را در زمینه امور مالی در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی تحلیلی تحقیقات انجام شده در بورس اوراق بهادار تهران» ارائه کرده‌اند. در این مقاله به منظور بررسی تحقیقات با توجه به چارچوب «تحلیل محتوا» و براساس رویکرد توصیفی (آنچه هست و نه آنچه باید باشد)، مطالعات مربوط به چهار دسته عمده با عنوان‌های زیر طبقه‌بندی می‌شود:

- ۱- حسابداری مالی^۱
- ۲- حسابرسی^۲
- ۳- حسابداری مدیریت^۳
- ۴- سایر موضوعات^۴

۳-۱- حسابداری مالی

طی سال‌های مورد مطالعه، حدود ۱۵٪ از مطالعات بورس در مورد حسابداری مالی و به‌ویژه اقلام ترازنامه‌ای و صورت حساب سود و زیان است. در این بخش، مطالعات مربوط در دو قسمت بررسی می‌شود: در بخش اول مطالعات انجام شده در مورد تصمیم‌گیری و گزارش‌گری مالی و در بخش دوم سایر موضوعات تجزیه و تحلیل

1 - Financial Accounting
2 - Auditing
3 - Managerial Accounting
4 - Other Subjects

می‌شود. همان‌گونه که در جدول شماره ۲ ملاحظه شد، بخش اول به صورت متمرکز تعداد بیشتری (۲۳) از تحقیقات پیشین را به خود اختصاص داده است.

بخش اول. تصمیم‌گیری و گزارشگری مالی

بر اساس استانداردهای حسابداری در ایران، «هدف صورت‌های مالی، ارائه اطلاعاتی تلخیص و طبقه‌بندی شده در وضعیت مالی، عملکرد مالی و انعطاف‌پذیری مالی واحد تجاری است که می‌تواند برای طیفی گسترده از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در اتخاذ تصمیمات اقتصادی مفید واقع گردد» (استانداردهای حسابداری ایران، ۱۳۸۰: ۴۴۵). بنابراین سودمندی اطلاعات برای تصمیم‌گیری‌های اقتصادی، مبنای ارائه اطلاعات مالی قرار می‌گیرد. در این صورت بررسی سه بخش سیستم‌های اطلاعاتی، ارائه‌دهنده اطلاعات و تصمیم‌گیرنده ضروری به نظر می‌رسد.

الف- سیستم اطلاعاتی. صحراپور (۱۳۷۲) و احمدی (۱۳۷۷) در مطالعات جداگانه‌ای کاربرد و مشکلات استقرار سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری در بورس اوراق بهادار تهران را بررسی کردند. کشاورز نژاد (۱۳۷۵) با بررسی وضعیت اطلاع‌رسانی به تصمیم‌گیرندگان برای گرفتن تصمیمات صحیح، نشان داد که مواردی مانند آگاهی از همخوان نبودن نیازهای اطلاعاتی سهام‌داران با اطلاعات موجود و بودن کاستی‌هایی از جمله نقص اطلاعات، ناهمسانی، نادرستی و شکل نامنظم ارائه اطلاعات از مسایل سیستم‌های اطلاعاتی است. وی آگاهی بر مشکلاتی را که سهام‌داران در راه دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود با آن روبه‌رو هستند از جمله راه‌کارهای برطرف کردن مشکلات در این زمینه می‌داند.

جدول ۲- فهرست موضوعی طبقه‌بندی تحقیقات بازار سرمایه در ایران (۱۳۸۲-۱۳۷۰)

ردیف	موضوع	سال	حسابداری مالی	سال	حسابداری مالی	حسابداری مالی	حسابداری مدیریت	سال	سایر موضوعات	سال
۱	محتوای اطلاعاتی	۳۸	تصمیم‌گیری و گزارش‌گری مالی	۲۳	گزارش‌های حسابرسی	۱۴	حسابداری صنعتی	۵	سایر موضوعات	۴۵
۲	پیش‌بینی (قیمت)، بازده و خطرپذیری (سود)	۲۲	گزارش‌گری و ارائه اطلاعات در وضعیت تورمی	۸	نگرش حسابرسی	۳	سایر موضوعات	۵	تأثیر متغیرهای اقتصادی	۱۴
۳	کارایی بازار	۲۰	اعلام و تقسیم سود به صورت نقدی و سهمی	۷	حسابرسی عملکرد	۱	بهره‌وری نیروی کار	۳	خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی	۱۳
۴	ساختار مالی شرکت‌ها	۱۹	مالیات	۵	بازرسان قانونی	۱	موانع توسعه حسابداری مدیریت	۳	قوانین بورس	۵
۵	تأثیر یک متغیر بر متغیر دیگر	۱۸	صورت‌های مالی تلفیقی	۴	بازار حسابرسی	۱	مدیریت و تکنولوژی اطلاعات	۱		
۶	نوسان قیمت، بازده، سود و خطرپذیری	۱۷	وضعیت نقدینگی	۴	نامه مدیریت	۱				
۷	تأمین مالی شرکت‌ها	۱۵	استانداردهای حسابداری	۲	ریسک حسابرسی	۱				
۸	مدل‌های ارزش‌یابی	۱۴								
۹	خرید و فروش سهام	۱۲	اندوخته توسعه و تکمیل	۲						
۱۰	تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی	۱۱	موجودی کالا	۱						
۱۱	شاخص سهام	۱۱	دارایی‌های نامشهود	۱						
۱۲	پرتوی سهام	۸	مخارج تبلیغات	۱						
۱۳	ابزارهای مالی	۷								
۱۴	هموارسازی سود	۷								
۱۵	شرکت‌های سرمایه‌گذاری	۵								
۱۶	ارزش افزوده اقتصادی	۴								
۱۷	بازارهای جانبی و پذیرفته شده (IPO)	۳								
جمع		۲۳۱		۵۸		۲۲		۱۷		۷۷
در صد		۵۷/۱		۱۴/۳		۵/۴		۴/۲		۱۹

صفاریان (۱۳۸۱) با بررسی سیاست‌ها و الزام‌های افشای اطلاعات در بازار سرمایه ایران به مقایسه الزام‌های افشای اطلاعات در بورس‌های منتخب پرداخته و پیشنهاد کرده است که ارائه یک چارچوب آیین‌نامه افشای اطلاعات در بورس به منظور همسان‌سازی سیاست‌های افشای اطلاعات با استانداردهای جهانی کمک شایانی به تصمیم‌گیری می‌کند. ب - ارائه‌دهنده اطلاعات. یکی از ارکان اصلی هر بازار کارا، فراهم ساختن اطلاعات مناسب برای تصمیم‌گیرندگان گوناگون است. در این راستا، نقش اطلاعات مالی و همچنین اطلاعات غیر مالی حائز اهمیت است. بنابراین، SEC، FASB، سازمان حسابرسی، بورس و سایر سازمان‌های مسئول و ذی‌نفع حسابداری، همواره در صدد وضع استانداردها و قوانینی هستند که افشای اطلاعات مربوط را اجباری و یا تشویق کنند؛ به عنوان نمونه، استاندارد حسابداری شماره ۲۲ شرایط و روش گزارش‌گری میان‌دوره‌ای را اعلام کرده است. این استاندارد، الزام گزارش‌گری میان‌دوره‌ای را به اعلام شرایط از طرف مؤسسات و مراجع قانونی منوط دانسته است. در این مورد، همتی (۱۳۷۵)، ثقفی و رحیمیان (۱۳۷۷) و زندیه (۱۳۷۷) لزوم تهیه گزارش‌های میان‌دوره‌ای را نقد و بررسی کرده‌اند. همتی (۱۳۷۵) در تحقیق خود نشان داد که ارائه گزارش‌های میان‌دوره‌ای بر نوسانات قیمت سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس مؤثر است و شرکت‌هایی که گزارش میان‌دوره‌ای منتشر می‌کنند از نظر قیمت سهام از ثبات نسبی برخوردار هستند.

ثقفی و رحیمیان (۱۳۷۷) در تحقیق خود نشان دادند که صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای به گونه مطلوبی در بورس اوراق بهادار ارائه نمی‌شود، لیکن بیشتر مدیران شرکت‌های پذیرفته شده در بورس به ارائه صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای به صورت ۶ ماهه تمایل دارند. همچنین نتایج نشان داد که ۹۹٪ صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای غیر کامل و یا ناقص است.

یارمحمدی (۱۳۸۰) با بررسی عوامل مؤثر بر گزارشگری میان دوره‌ای به موقع در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار نشان داد که اولاً اندازه شرکت‌ها سودآوری و پیچیدگی عملکرد آن‌ها از نظر نوع محصول، تأثیری بر سرعت گزارشگری میان دوره‌ای شرکت‌ها نداشته است. ثانیاً، میزان معاملات سهام شرکت‌ها در دوره‌های زمانی میان دوره‌ای، تأثیر مثبت گزارشگری به موقع بر شرکت‌ها داشته است. ثالثاً، ترکیب مالکیت شرکت‌ها از نظر تمرکز یا عدم تمرکز و نیز بودن یا نبودن سیستم‌های حسابداری بهای تمام شده مطلوب بر سرعت گزارشگری میان دوره‌ای شرکت‌ها تأثیری نداشته است. آیین‌نامه افشای اطلاعات شرکت‌های پذیرفته شده در بورس، شرکت‌های پذیرفته شده را موظف کرد صورت‌های مالی ۳، ۶ و ۹ ماهه حسابرسی نشده را حداکثر یک ماه پس از پایان دوره موردنظر و صورت‌های مالی میان دوره‌ای حسابرسی شده را حداکثر دو ماه پس از پایان دوره موردنظر به اطلاع عموم برسانند (دوانی، ۱۳۸۳: ۲۲۴)؛ زیرا ممکن است افشای چنین اطلاعاتی بر قیمت سهام شرکت‌ها تأثیر داشته باشد. فخاری (۱۳۷۳) و مکرمی (۱۳۷۸) این موضوع را در تحقیق خود بررسی کردند. مکرمی (۱۳۷۸) در تحقیق خود نشان داد که گزارش‌های مالی میان دوره‌ای محتوای اطلاعاتی دارد و در روز انتشار بر قیمت سهام اثر می‌گذارد. فخاری (۱۳۷۳) نیز تحقیق مشابهی در این زمینه انجام داده است.^۱

موضوع دیگری که طی مطالعات مشاهده می‌شود، تأثیر تخص‌حسابداران و کیفیت گزارش‌هایی است که توسط شرکت‌های آن‌ها اعلام می‌شود. زلقی (۱۳۷۵) رابطه معنی‌داری را میان حسابداران واجد شرایط و کیفیت گزارش‌های مالی مشاهده نکرده است. پ - تصمیم‌گیرنده. ارائه اطلاعات از سوی شرکت‌ها، با هدف فراهم ساختن زمینه لازم برای تصمیم‌گیری توسط افراد ذی‌نفع انجام می‌شود. بدیهی است در صورتی که اطلاعات

^۱ - نتایج این تحقیق در دسترس نبوده است.

افشا شده توسط شرکت‌ها در تصمیم‌گیری‌ها مربوط تلقی نشود، ویژگی اولیه کیفی خود را از دست خواهد داد. این موضوع توسط دولت‌شاهی (۱۳۷۵)، فرخ‌نیا (۱۳۷۹) و خوش‌طینت (۱۳۷۷) بررسی شده است.

دولت‌شاهی (۱۳۷۵) نشان داد که سرمایه‌گذاران شاغل به کار در حرفه حسابرسی هنگام تصمیم‌گیری از اطلاعات حسابداری استفاده می‌کنند. هم‌چنین مالیات بر درآمد و ارقام غیرمترقبه، هنگام تصمیم‌گیری مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. فروش، سود خالص، سود هر سهم، سود تقسیم شده هر سهم و جمع دارایی‌ها در هنگام تصمیم‌گیری استفاده می‌شود. خوش‌طینت (۱۳۷۷) نشان داد که استفاده از اطلاعات حسابداری مالی می‌تواند در فرایند پیش‌بینی، تعصبات داوری را کاهش دهد و آموزش و روش استفاده از صورت‌های مالی اعتماد بیشتری بر اطلاعات ایجاد می‌کند و استفاده‌کنندگان به صورت‌های مالی اتکای بیشتری خواهند کرد.

فرخ‌نیا (۱۳۷۹) با بررسی نقش اطلاعات مالی در تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاری نشان داد که سرمایه‌گذاران در تصمیم‌گیری‌های خود نسبت به خرید و فروش سهام از الگوی خاص مبتنی بر روش‌های علمی و تکنیکی استفاده نمی‌کنند که مهم‌ترین عوامل آن کم بودن دانش تخصصی آنها، نواقص سیستم اطلاع‌رسانی بورس، عدم رضایت از بازده و ناهماهنگی درآمدهای سایر سرمایه‌گذاری‌ها از جمله بانک و اوراق مشارکت و بازار پیش فروش خودرو و تلفن همراه است که در بازار سهام تأثیر منفی می‌گذارد.

ثقفی و ملکیان (۱۳۷۶) با بررسی ویژگی‌های گزارش‌های مالی شرکت‌های بورس نشان دادند که بین اندازه شرکت‌ها (جمع دارایی‌ها)، نسبت بدهی به حقوق صاحبان سهام، فروش خالص و سود قبل از مالیات به فروش خالص با افشای کامل گزارش‌های سالانه، رابطه معنی‌داری وجود دارد. ولی بین سود قبل از مالیات به حقوق صاحبان سهام با جامعیت گزارش‌ها رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

نتیجه گیری

۱- با بررسی سه جزء اطلاعاتی یاد شده و اهمیت دسترسی سریع به اطلاعات، لزوم ارائه و ایجاد یک بانک اطلاعاتی احساس می شود که افزون بر ارائه اطلاعات پایه و صورت های مالی، مهم ترین اشکال تجزیه و تحلیل ارقام صورت های مالی را با سرعت و آسانی انجام دهد. این موضوع توسط عرب مازار و ظریف فرد (۱۳۷۲) نیز عنوان شده است. اگر چه در حال حاضر، چندین شرکت چنین بانک های اطلاعاتی را تهیه و ارائه کرده اند، اما دامنه ارائه اطلاعات آنها محدود است و به بازنگری در ساختار آنها احساس نیاز می شود. با توجه به مطالعات یاد شده، می توان نتیجه گرفت:

جدول ۳- خلاصه مطالعات و یافته های مربوط به حسابداری مالی

عنوان مطالعه	نام نویسنده (کان)	سال مطالعه	هدف تحقیق	یافته ها
الف- سیستم اطلاعاتی				
بررسی روش های دستیابی سهام داران عمده در بورس به اطلاعات مورد نیاز	کشاوریزاد	۱۳۷۵	وضعیت اطلاع رسانی به تصمیم گیرندگان	همخوان نبودن نیازهای اطلاعاتی سهام داران با اطلاعات و نقص اطلاعات، ناهمسانی، نادرستی و شکل نامنظم اطلاعات از مسائل سیستم های اطلاعاتی است.
سیاست ها و الزام های افشای اطلاعات در بازار بورس ایران	صفاریان	۱۳۸۱	لزوم همسان سازی سیاست های افشای اطلاعات با استانداردهای جهانی	توصیه به ارائه یک چارچوب آیین نامه افشای اطلاعات
ب- ارائه دهنده				
صورت های مالی میان دوره ای در بورس اوراق بهادار تهران	ثقفی و رحیمیان	۱۳۷۷	لزوم تهیه صورت های میان دوره ای	صورت های مالی میان دوره ای به گونه ای مطلوب در بورس ارائه نمی شود.
بررسی لزوم تهیه صورت های مالی میان دوره ای توسط شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران	همتی	۱۳۷۵	ارتباط گزارش های میان دوره ای و نوسانات قیمت سهام	ثبات نسبی قیمت سهام شرکت هایی که گزارشگری میان دوره ای تهیه می کنند.

ادامه جدول ۳- خلاصه مطالعات و یافته‌های مربوط به حسابداری مالی				
عنوان مطالعه	نام نویسنده (کان)	سال مطالعه	هدف تحقیق	یافته‌ها
بررسی عوامل مؤثر بر گزارشگری میان دوره‌ای به موقع در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران	یارمحمدی	۱۳۸۰	بررسی ارتباط میان خصوصیات شرکت و سرعت گزارشگری میان دوره‌ای	نبودن وجود ارتباط بین اندازه شرکت‌ها، سودآوری، پیچیدگی نوع محصول، ترکیب مالکیت بر سرعت گزارشگری و تأثیر مثبت میزان معاملات سهام شرکت‌ها
تأثیر گزارش‌های مالی میان دوره‌ای بر قیمت سهام در بورس	مکرمی	۱۳۷۸	بررسی ارتباط قیمت و گزارش‌های میان دوره‌ای	محتوای اطلاعاتی گزارش‌های میان دوره‌ای
تحقیق درباره‌ی ارتباط بین کیفیت گزارشگری مالی و تعداد حسابداران واجد شرایط در بورس	زلفی	۱۳۷۵	-	نبودن وجود رابطه معنی‌دار میان حسابداران واجد شرایط و کیفیت گزارش‌های مالی
ج- تصمیم‌گیرنده				
بررسی تأثیر اطلاعات حسابداری بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در بورس	دولت‌شاهی	۱۳۷۵		استفاده از فروش، سود خالص، سود هر سهم، سود تقسیم شده هر سهم و جمع دارایی در هنگام تصمیم‌گیری و عدم تأثیر مالیات بر درآمد و ارقام غیرمترقبه هنگام تصمیم‌گیری
جامعیت گزارش‌های سالیانه و ویژگی‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس	ثقفی و ملکیان	۱۳۷۶		وجود رابطه میان اندازه (جمع دارایی)، نسبت بدهی به حقوق صاحبان سهام، فروش خالص و سود قبل از مالیات به فروش خالص با افشای کامل گزارش‌های سالیانه و نبودن رابطه بین سود قبل از مالیات به حقوق صاحبان سهام
تأثیرات ارائه صورت‌های مالی بر قضاوت سرمایه‌گذاران در تصمیمات سرمایه‌گذاری	خوش‌طینت	۱۳۷۷		تأثیر اطلاعات حسابداری مالی در کاهش فرایند پیش‌بینی تعصبات داوری و اعتماد بیشتر به واسطه آموزش و روش استفاده از صورت‌های مالی
نقش اطلاعات مالی در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در بورس	فرخ‌نیا	۱۳۷۹		کم بودن دانش تخصصی، نواقص سیستم اطلاع‌رسانی، عدم رضایت از بازده و ناهماهنگی درآمدهای سایر سرمایه‌گذاران به عدم استفاده از الگوی خاص برای تصمیم‌گیری در خرید و فروش سهام منجر می‌شود.

۲- بودن یک چارچوب مطلوب برای افشای اطلاعات در بورس به آسان شدن همسان سازی اطلاعات با استانداردهای جهانی منجر می شود و زمینه را برای تبادل سرمایه در سطح بین المللی فراهم می سازد.

۳- گزارشگری میان دوره ای با قیمت سهام ارتباط دارد و در مواردی موجب ثبات نسبی قیمت می شود.

۴- بعضی از اقلام صورت های مالی (اندازه جمع دارایی)، نسبت بدهی به حقوق صاحبان سهام، فروش خالص و سود قبل از مالیات به فروش خالص) به میزان بیشتری در تصمیم گیری ها مورد استفاده قرار می گیرد.

بخش دوم. سایر موضوعات حسابداری مالی

در این بخش به اختصار، موضوع هایی بررسی می شود که در مطالعات بورس در زمینه حسابداری مالی انجام شده است. این موارد عبارت است از: گزارشگری و ارائه اطلاعات در وضعیت تورمی، اعلام و تقسیم سود به صورت نقدی و سهمی، مالیات، صورت های مالی تلفیقی، وضعیت نقدینگی، استانداردهای حسابداری، اندوخته توسعه و تکمیل، موجودی کالا، دارایی های نامشهود و مخارج تبلیغات.

الف- گزارشگری در وضعیت تورمی. صورت های مالی شرکت ها براساس اصول پذیرفته شده بر مبنای بهای تمام شده تاریخی تهیه می شود. تغییرات در قیمت ها و کاهش قدرت خرید، که ناشی از تورم در جامعه است بر اطلاعات مالی شرکت ها اثر می گذارد و مطلوب بودن اطلاعات تاریخی را کاهش می دهد. هیأت استانداردهای حسابداری مالی^۱ در بیانیه شماره ۳۳ خود ارائه صورت های مالی تعدیل شده را براساس سطح عمومی قیمت ها برای برخی شرکت های بزرگ الزامی کرد. اما به دلیل فشارهای زیادی که به هیأت وارد آمد، پس از چندی، ارائه اطلاعات از سوی آن اختیاری اعلام شد. این موضوع

^۱ - Financial Accounting Standards Board (FASB)

که آیا ارائه اطلاعات تعدیل شده بر تصمیمات سرمایه‌گذاران مؤثر است یا خیر، سؤال است که پژوهشگران به دنبال پاسخ آن بوده‌اند.

مستوفی (۱۳۷۲) با بررسی اینکه: آیا تعدیل صورت سود و زیان توسط شاخص عمومی قیمت‌ها می‌تواند اطلاعات مفیدتری به منظور پیش‌بینی سود آینده ارائه دهد یا خیر، نشان داد که صورت سود و زیان تعدیل شده، اطلاعات ناچیزی را برای پیش‌بینی‌های آینده ارائه می‌کند و بنابراین نمی‌تواند مبنای مناسبی در این زمینه باشد. به همین دلیل، ارائه اطلاعات آن از لحاظ مربوط بودن مورد تردید است.

مرادی‌نیا (۱۳۷۳) با بررسی نوع اطلاعات به کار رفته در تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی نشان داد که به منظور ارزیابی شرکت، افراد به اطلاعات خارج از صورت‌های مالی بسیار متکی هستند و تقریباً تمامی آن‌ها برای استفاده از صورت‌های مالی، آن‌ها را تعدیل می‌کنند. این تعدیلات عبارت است از: ۱- تجدید ارزیابی دارایی‌های ثابت، وضع بدهی‌های ارزی و تأثیر آن بر سود خالص ۲- تعدیل با توجه به بندهای مشروط گزارش حسابرسی ۳- تعدیل با توجه به نرخ تورم، ۴- تعدیل با توجه به ذخیره‌های احتیاطی در صورت عدم منظور کردن در صورت‌های مالی بدهی مالیاتی ۵- تعدیل بر مبنای نرخ ارز.

عسکریان نامقی (۱۳۷۳) با بررسی اثر صورت‌های مالی تعدیل شده مبتنی بر شاخص عمومی قیمت‌ها بر قیمت‌گذاری سهام شرکت‌های پذیرفته شده در گروه صنعتی سیمان بورس تهران، این صورت‌ها را عامل مثبتی یافت و نشان داد که این تعدیل باعث افزایش قیمت بازار سهام شرکت‌ها می‌شود. در عین حال وی با اشاره به اصل اهمیت و فزونی منافع بر هزینه تهیه چنین اطلاعاتی، ارائه اطلاعات تاریخی را نیز مبنای مناسبی برای قیمت‌گذاری شرکت‌های سیمان قلمداد می‌کند.

جوهری (۱۳۷۵) با اشاره به این که صورت‌های مالی مبتنی بر بهای تمام شده تاریخی وضعیت واقعی را منعکس نمی‌کند بر جریان‌ات واحدهای اقتصادی تأثیر می‌گذارد و امکان مقایسه میان صورت‌های مالی در دوره‌های مختلف را فراهم نمی‌آورد، ارائه

اطلاعات تعدیل شده برای ارزیابی قیمت سهام را مدنظر قرار می‌دهد. قنوتی (۱۳۷۵) نیز این موضوع و تأثیر آن بر سود شرکت را در صنایع نساجی بررسی کرده است.

خلاصه

نتایج مشخصی را نمی‌توان از تأثیر صورت‌های مالی تعدیل شده بر اساس سطح قیمت عمومی قیمت‌ها بر تصمیم‌گیری افراد به دست آورد. شاید به این دلیل باشد که اطلاعات مربوط به تجدید ارزیابی، که شرکت‌ها در سال‌های اخیر مجاز به ارائه آن شده‌اند تا حدی اثر تورم را جبران خواهد کرد.

ب- اعلام و تقسیم سود. سود شرکت‌ها معمولاً به دو صورت نقدی و سهمی بین سهام‌داران تقسیم می‌شود. صمدزاده (۱۳۷۲) با بررسی خط‌مشی‌های تقسیم سود و تأثیر آن بر ارزش سهام شرکت‌ها نشان داد که اولاً سیاست‌های تقسیم سود برای مدیران شرکت‌ها ناشناخته است و یا آن‌ها از آن برای ارائه اطلاعات در مورد وضعیت شرکت استفاده نمی‌کنند. ثانیاً سهام‌داران نیز به سود نقدی و تغییرات آن به‌عنوان یک اصلاح‌دارای پیام توجه نمی‌کنند. هم‌چنین وی نشان داد که چگونگی تقسیم سود بر بازده سهام تأثیر نمی‌گذارد و به دلیل مشکلات توزیع سود از سوی شرکت‌ها و تأخیر ۸ ماهه آن بعد از تصویب مجمع، سهام‌داران به توزیع سود علاقه چندانی نشان نمی‌دهند. عباسی (۱۳۷۰)، قلی‌پور (۱۳۷۴)، عبدالله‌پور (۱۳۷۶) و روحانی‌پور (۱۳۷۸) تحقیقات مشابهی انجام داده‌اند.

از مهم‌ترین اهداف مطالعات تقسیم سود، بررسی تأثیر این رویکرد بر قیمت و بازده سهام شرکت‌ها و در نتیجه بررسی مسئله کارایی بازار است. این موضوع در بخش کارایی (نمازی و ناظمی، ۱۳۸۴) بررسی شد. آنها نشان دادند که مهم‌ترین نتایج بخش کارایی عبارت است از:

- مفهوم کارایی و سطوح مختلف آن (ضعیف، نیمه‌قوی و قوی) پیچیده است و به سازه‌های گوناگونی از جمله وجود بازارهای رقابتی، سیستم‌های اطلاعاتی کارا و درک صحیح استفاده‌کنندگان از اطلاعات موجود در بازار بستگی دارد.

- تحقیقات انجام شده در بازار بورس اوراق بهادار تهران، کارآیی نبودن بازار را در هر سه سطح ضعیف، نیمه‌قوی و قوی گزارش می‌دکند. اما با گسترش بازار بورس منطقه‌ای در شهرستان‌ها و بهبود سیستم‌های اطلاعاتی به‌ویژه اطلاعات حسابداری، بازار بورس اوراق بهادار تهران به سمت کارآیی در حرکت است. این حرکت در حال حاضر از نظر آماری با اهمیت (معنی‌دار) نیست.

پ- مالیات. با وجود اهمیت موضوع مالیات بر درآمد شرکت‌ها، مطالعات اندکی به این موضوع پرداخته است. علت این موضوع ممکن است معافیت‌های مالیاتی و در نظر گرفتن آن به صورت غیرمستقیم در تصمیم‌گیری‌ها باشد. به هر حال مالیات حق تقدم سهام، مالیات شرکت‌های سرمایه‌گذاری و قوانین مالیاتی از معدود مطالعاتی است که در زمینه مالیات انجام شده است. گلستانی (۱۳۷۵) نیز به بررسی دیدگاه‌های شرکت‌های پذیرفته شده در بورس نسبت به مسائل مالیاتی پرداخت.

گلستانی (۱۳۷۵) با ارائه آمارهایی در طی دوره مورد مطالعه خود نشان داد که بین ۸۷٪ از شرکت‌ها، تشخیص مالیات آنها از طریق دفترهای قانونی صورت گرفته و فقط ۱۳٪ به صورت علی‌الرأس بوده است. ۶۳٪ از شرکت‌ها پیروی از اصول حسابداری را با وجود زیان‌های ناشی از تضاد موجود مصراً ادامه می‌دهند. ۶۳٪ آنها به رغم اطلاع از آیین‌نامه هزینه‌ها و استهلاك پذیرفتنی و تجربیات آنها از چگونگی صدور برگ تشخیص مالیاتی ذخیره کافی و لازم برای تفاوت مالیات‌های قابل پرداخت در حساب‌ها منظور نمی‌کنند. ۴۲٪ از شرکت‌ها معتقد بودند که نرخ‌های مالیاتی به صورت کلی زیاد است و به بازنگری اساسی نیاز دارد. نکته قابل توجه اینکه ۹۸٪ از شرکت‌ها علت عدم اقدام به تجدید ارزیابی دارایی‌ها را موانع و مشکلات ناشی از قانون مالیات‌های موجود می‌دانند. ۴۸٪ از شرکت‌ها علت استفاده نکردن از معافیت مالیاتی اندوخته توسعه و تکمیل از جانب شرکت‌های پذیرفته شده در بورس را نپذیرفتن معافیت از سوی وزارت اقتصاد و دارایی می‌دانند.

به باور نویسندگان، موضوع تجدید ارزیابی و عدم معافیت مالیاتی از سوی دولت موجب شده است شرکت‌ها به آن تمایل چندانی نداشته باشند و از این رو صورت‌های

مالی مبتنی بر بهای تمام شده تاریخی همچنان به عنوان صورت‌های مالی اساسی شرکت‌ها ارائه می‌شود. با توجه به پذیرش حسابداران رسمی از سوی دستگاه مالیاتی برای تهیه گزارش‌های مالیاتی، مطالعه و تحقیق در زمینه موانع و مشکلات اجرایی حضور آنها در عرصه مالیاتی مورد توجه است.

آنچه مطلوب به نظر می‌رسد، ایجاد و توسعه نظام مالیاتی کارا است که زمینه را برای سرمایه‌گذاری در بورس فراهم آورد.

ت- صورت‌های مالی تلفیقی. هنگامی که یک واحد تجاری بر واحد دیگر کنترل قابل ملاحظه‌ای داشته باشد، تهیه صورت‌های مالی تلفیقی الزامی است. در سال‌های اخیر، تعداد شرکت‌هایی که مسئول این الزام می‌شوند، افزایش یافته است. خوش‌یمن (۱۳۷۲) با بررسی میزان اتکای شرکت‌های سرمایه‌گذار به اطلاعات مالی شرکت‌های در کنترل آنها نشان داد که در ۸۹ درصد موارد، حساب‌برسان مستقل در گزارش خود نسبت به صورت‌های مالی این شرکت‌ها اظهار نظر مشروط کرده‌اند و نیز بازده سرمایه‌گذاری در شرکت‌های سرمایه‌پذیر از ۲۰ درصد کمتر است. وی همچنین نشان داد که در حدود ۳۵ تا ۴۲/۵ درصد صورت‌های مالی تهیه شده توسط شرکت‌های سرمایه‌پذیر در تصمیم‌گیری شرکت‌های سرمایه‌گذار مورد استفاده قرار می‌گیرد. مطالعات مشابه دیگری (لنگری ۱۳۷۲ و ثمربخش ۱۳۷۹) نیز در زمینه نقش صورت‌های مالی تلفیقی در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و مدیران و میزان تأثیر آنها انجام شده است.

لنگری (۱۳۷۲) نشان داد که با وجود نیاز به اطلاعات تلفیقی و مفید بودن آنها در تصمیم‌گیری از تکنیک تلفیقی به خوبی استفاده نمی‌شود. وی دلایل متعددی را در این زمینه بر شمرده که عبارت است از: (۱) روش اداره واحدهای تجاری بخش دولتی و عمومی (۲) نداشتن شناخت کافی نسبت به تلفیق (۳) نبودن الزام قانونی (۴) عدم درج موضوع در اظهار نظر حساب‌برسان و بازرسان قانونی (۵) وجود اطلاعات جایگزین (۶) نبودن سیستم حسابداری کارآمد (۷) نقش نداشتن این اطلاعات در بورس به دلیل کم بودن تعداد

آن‌ها (۸) عدم کارایی مؤثر نیروها و سیستم مالی واحد اصلی (۹) عدم به کارگیری تحلیل‌های مدیریت مالی از جمله نسبت‌های مالی و عملیاتی. با توجه به کمی تحقیقات انجام شده در زمینه ترکیب‌های تجاری و صورت‌های مالی تلفیقی، امکان اظهار نظر در مورد نتایج تحقیقات وجود ندارد. لذا بررسی‌های بیشتری در این زمینه لازم به نظر می‌رسد.

ث- وضعیت نقدینگی. منصوری (۱۳۸۲) با بررسی دوره گردش وجوه نقد و نقدینگی شرکت‌ها بین سال‌های ۸۰-۷۶، نشان داد که میان دوره گردش وجوه نقد و نسبت جاری، دوره وصول حساب‌های دریافتی و دوره گردش موجودی کالا رابطه آماری مثبت و معنی‌دار و میان دوره گردش وجوه نقد و نسبت سریع، دوره بازپرداخت حساب‌های پرداختی، نسبت سود ناخالص به فروش، نسبت بازده حقوق صاحبان سهام و نسبت‌های اهرمی رابطه آماری منفی و معنی‌داری وجود دارد. اما رابطه معنی‌داری بین دوره گردش وجه نقد و نسبت بازده دارایی‌ها مشاهده نشده است.

ج- استانداردهای حسابداری. در ایران، پس از این که سازمان حسابرسی به عنوان مرجع تدوین استانداردها در سال ۱۳۷۸ رهنمودهای حسابداری را منتشر کرد در سال ۱۳۸۰ به صورت رسمی استانداردهای حسابداری تدوین و لازم‌الاجرا شد. تا زمان نگارش این مقاله، این سازمان ۲۸ استاندارد را منتشر کرده و استانداردهای ۲۹ (املاک و مستغلات)، ۳۰ (سود هر سهم) و ۳۱ (کاهش ارزش دارایی‌ها) نیز در حال بررسی است. علیزاده (۱۳۷۶) نشان داد که در ۹۵ درصد موارد، استانداردهای افشا در تهیه و ارائه ترازنامه در ۹۰ درصد موارد هنگام تهیه و ارائه صورت سود و زیان و در ۷۵ درصد موارد هنگام تهیه و ارائه گردش وجوه نقد رعایت می‌شود. نتیجه دیگر این بود که میزان رعایت استانداردهای افشا در تهیه و ارائه گزارش‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران ۸۰ درصد است.

چ- توسعه و تکمیل. لاهوتی (۱۳۷۵) با بررسی ۲۳ شرکت در طی سال‌های ۷۳-۷۱، بین منابع حاصل از افزایش سرمایه و توسعه تکمیل دارایی‌های فیزیکی همبستگی بسیار ضعیفی یافت؛ به عبارت دیگر، افزایش سرمایه در جهت توسعه و تکمیل دارایی‌های

شرکت به کار نرفته است. وی هم‌چنین نشان داد که بین سود سهام پیشنهادی و پرداختی و سود نقدی توزیع شده در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس رابطه معناداری وجود ندارد.

ح- موجودی کالا. تنها تحقیق انجام شده در مورد موجودی کالا توسط عیوضی (۱۳۸۱) بوده است. وی با بررسی عوامل مؤثر بر انتخاب روش‌های حسابداری موجودی کالا و با هدف چگونگی تحت تأثیر قرار گرفتن ثروت اشخاص به وسیله روش‌های حسابداری، نشان داد که بین انتخاب روش‌های حسابداری موجودی کالا (مثل FIFO و میانگین) و اندازه شرکت، نسبت بدهی به سرمایه در گردش و نوع صنعت هیچ رابطه معناداری وجود ندارد.

خ- دارایی‌های نامشهود. بوقداره (۱۳۷۴) با بررسی روش حسابداری دارایی‌های نامشهود در ایران نشان داد که روش‌های معمول حسابداری در حال حاضر از معیاری یکنواخت برای پردازش عملیات پیروی نمی‌کند، لذا ارزش دارایی‌های نامشهود و جایگاه آنها در صورت‌های مالی به گونه‌ای مطلوب منعکس نمی‌شود.

د- هزینه‌های تبلیغات. ابراهیمی (۱۳۷۴) با بررسی روش‌های شناسایی مخارج تبلیغات (اعم از دارایی محسوب کردن و یا به حساب هزینه دوره بردن)، نشان داد که مخارج تبلیغات برای بعضی از گروه‌های صنعتی می‌تواند نوعی هزینه سرمایه‌ای تلقی شود.

گروه‌های صنعتی انتخاب شده بین سال‌های ۵۶ تا ۷۲ شامل چهار گروه بود: ۱- صنایع شیمیایی ۲- گروه غذایی ۳- صنایع نساجی ۴- صنایع لوازم خانگی. برای صنعت شیمیایی این فرض، که هزینه تبلیغات برای هر گروه از شرکت‌ها، اثر توزیعی معنی‌داری بر درآمدهای دوره‌های آینده ندارد و لذا باید به عنوان هزینه تحقق یافته (در همان دوره اجرای تبلیغات) تلقی گردد، پذیرفته واقع نشد. اما در سایر گروه‌های صنعتی این فرض مورد پذیرش قرار گرفت.

آنچه می‌توان از مجموعه مطالب بخش حسابداری مالی بیان کرد این است که به جز در بخش مربوط به گزارشگری در سایر بخش‌ها تحقیقات، بسیار ناچیز و موردی است. لازمه ارائه و گزارش اطلاعات، وقوف کافی از تک‌تک اجزای اطلاعاتی نظیر ارقام صورت‌های مالی است. بنابراین امید است پژوهشگران با توجه بیشتری، سایر زمینه‌های

حسابداری مالی را در نظر گیرند و مطالعات بیشتری برحسب نیاز اطلاعاتی سرمایه‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان ارائه کنند.

به طور کلی در بخش حسابداری مالی، مهم‌ترین نتایج به دست آمده به صورت زیر طبقه‌بندی می‌شود:

الف- چگونگی تقسیم سود بر بازده سهام، تأثیر قابل ملاحظه‌ای نمی‌گذارد و سهام‌داران ممکن است به دلیل مشکلات توزیع سود، علاقه چندانی از خود نشان ندهند.

ب- عدم تجدید ارزیابی دارایی‌ها ناشی از موانع و مشکلات قانون مالیات‌هاست.

پ- به رغم نیاز به اطلاعات تلفیقی و مفید بودن آن‌ها در تصمیم‌گیری از تکنیک تلفیق به خوبی استفاده نمی‌شود.

ت- افزایش سرمایه در جهت توسعه و تکمیل دارایی‌های شرکت‌ها به کار نمی‌رود.

ث- بین انتخاب روش‌های حسابداری موجودی کالا و اندازه شرکت، نسبت بدهی به سرمایه در گردش و نوع صنعت رابطه معناداری وجود ندارد.

ج- ارزش دارایی‌های نامشهود و جایگاه آنها در صورت‌های مالی به گونه‌ای مطلوب منعکس نمی‌گردد.

چ- هزینه‌های تبلیغات در بعضی از گروه‌های صنعتی (شیمیایی) می‌تواند نوعی هزینه سرمایه‌ای تلقی شود.

۲-۳- حسابرسی

طبق اطلاعات جدول ۲، گزارش‌های حسابرسی، عمده‌ترین موضوع مورد بررسی پژوهشگران در زمینه حسابرسی بوده است.

علیزاده (۱۳۷۴)، نگرش حسابرسی در خصوص تأثیر انسانی عوامل مؤثر در تغییرات سود شرکت‌ها بر تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی را بررسی کرد. وی به این نتیجه‌گیری رسید که ارائه اطلاعات از طریق افشای مناسب در صورت‌های مالی بخصوص تغییرات سود ناشی از نوسانات نرخ فروش، مقدار تولید فروش و تغییر در اجزای

بهای تمام شده کالای فروش رفته در فرایند تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی، مفید است.

رحیمی (۱۳۷۵) به بررسی انواع شواهد و مدارک مالی در حسابرسی و اثر آن بر گزارش‌های حسابرسی پرداخت. جمشیدی (۱۳۷۲) و طیبی (۱۳۷۲) به بررسی مشکلات بهره‌گیری از گزارش‌های حساب‌رسان و دلایل رد یا مشروط شدن گزارش‌های حسابرسی در شرکت‌های بورس پرداختند.

رجبی (۱۳۷۶) با بررسی بازار خدمات حسابرسی در ایران نشان داد که اندازه واحد مورد رسیدگی و اندازه مؤسسه حسابرسی بر حق‌الزحمه حسابرسی تأثیری با اهمیت دارد. وی با اشاره به این که سازمان حسابرسی بازار عمده خدمات حسابرسی را در شرکت‌های مورد بررسی در اختیار داشته است، بازار خدمات حسابرسی در ایران را غیررقابتی می‌داند. خاطر نشان می‌سازد که این پژوهش در سال ۱۳۷۶ انجام شده است و با وضعیت کنونی خدمات حسابرسی در ایران تفاوت قابل ملاحظه‌ای دارد.

گلناری (۱۳۷۶) با بررسی ۶۰ شرکت بین سال‌های ۷۴-۷۰ نشان داد که بیشتر بندهای حسابرسی و بازرسی طی پنج سال پی در پی به‌طور تکراری در گزارش‌های حسابرسی و بازرسی قانونی درج می‌شوند و مجامع عمومی هم به این گزارش‌ها توجه چندانی نمی‌کنند. نتایج کار ابراهیمی (۱۳۷۸) نیز شبیه این تحقیق بود. وی چنین نتیجه‌گیری کرد که گزارش‌های حسابرسی و بازرسی قانونی بر تصمیمات مجامع عمومی صاحبان سهام تأثیر ندارد. اما موسوی شیری (۱۳۷۸) نشان داد که اعتباردهندگان، سهام‌داران و سرمایه‌گذاران در تصمیم‌های مالی بر گزارش‌های مالی حسابرسی اتکا می‌کنند.

نوروش و فیالی (۱۳۷۶) با بررسی آنتروپی ارقام ترازنامه و اصلاحات حسابرسی، رابطه معنی‌دار آماری میان سایر دارایی‌ها و حساب‌های پرداختی تجاری و اصلاحات حساب‌رسان را نشان دادند.

نیکخواه و مجتهدزاده (۱۳۷۷) با بررسی حوزه مسئولیت حساب‌رسان مستقل، ۱۶ حوزه را به عنوان موارد قابل تأکید بیشتر معرفی کردند. از جمله مهم‌ترین این حوزه‌ها ارائه

اظهار نظر مستقل نسبت به صورت‌های مالی، ارزیابی ساختار کنترل داخلی، کشف تحریف (اشتباهات و تخلفات)، ارزیابی مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسخگویی سازمان تحت حسابرسی است.

شباهنگ و خاتمی (۱۳۷۸) نیز تأثیر گزارش مشروط حسابرسی بر قیمت سهام و بر تحلیل صورت‌های مالی سالانه توسط کارگزاران بورس را بررسی کردند و نتیجه گرفتند که رابطه معنی‌داری میان شروط حسابرسی و قیمت سهام وجود دارد. اما نتیجه جواب‌های کارگزاران نشان داد که آنها شروط حسابرسی را در تحلیل‌های خود ملحوظ نمی‌دارند و قاعدتاً شروط حسابرسی بر قیمت سهام باید با رفتار سرمایه‌گذاران بزرگ ارتباط داشته باشد.

ازگلی (۱۳۷۹) با بررسی تأثیر محتوای گزارش‌های حسابرسی بر قیمت سهام شرکت‌ها در بورس تهران به این نتیجه رسید که نوع اطلاعاتی که از طریق گزارش‌های حسابرسی منتشر می‌شود، باعث تغییر قیمت سهام شرکت‌ها می‌شود.

کدخدایی و محمدی (۱۳۸۰) با بررسی ارتباط میان بازده سهام و انواع اظهار نظرهای حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس نشان دادند که اولاً قسمت اعظم (۶۸/۵٪) گزارش‌های حسابرسی توسط سازمان حسابرسی صادر شده است. ثانیاً رابطه معنی‌داری میان اظهار نظر حسابرس و بازده سهام شرکت‌ها وجود ندارد. آن‌ها لزوم توسعه و حمایت از قوانین و مقررات و نیز آموزش‌های لازم به سازمان‌های ذی‌ربط را از جمله راهکارهای مناسب برای گسترش کارایی و بهره‌برداری لازم از گزارش‌های حسابرسی برشمردند.

میرمطهری (۱۳۸۰) با بررسی ۵۰ شرکت فعال بورس اوراق بهادار تهران بین سال‌های ۷۷-۷۹ نشان داد که تقریباً در تمامی شرکت‌های انتخابی، گزارش حسابرسان به صورت مشروط منتشر شده است. هم‌چنین تعداد بندهای مشروط در شرکت‌های تولیدی بیش از شرکت‌های سرمایه‌گذاری است و بند مشروط مالیاتی، تکراری‌ترین بندی است که در شرکت‌های مختلف مشاهده می‌شود.

نتایج تحقیق شباهنگ و خاتمی (۱۳۷۸) و کدخدایی و محمدی (۱۳۸۰) نشان می‌دهد که از یک طرف رابطه معنی‌داری میان شروط حسابرسی و قیمت سهام وجود دارد و از سو دیگر، رابطه معنی‌داری میان اظهار نظر حسابرس و بازده سهام شرکت‌ها وجود ندارد.

جدول ۴- عمده نتایج تحقیقات حسابرسی

عنوان تحقیق	نام محقق (ین)	سال مطالعه (دوره مطالعه)	نتیجه تحقیق
بررسی تحلیلی نگرش حسابرسی در خصوص تأثیر افشای عوامل مؤثر در تغییرات سود شرکت‌ها بر فرایند تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان	علیزاده	۱۳۷۴	از دیدگاه حسابرسان ارائه اطلاعات از طریق افشای مناسب در صورت‌های مالی به خصوص تغییرات سود ناشی از نوسانات نرخ فروش، تعداد تولید فروش و تغییر در اجزای بهای تمام شده کالای فروش رفته در فرایند تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان مفید است.
بررسی ارتباط آنتروپی وضعیت مالی با اصلاحات حسابرسان	نوروش و فیالی	۱۳۷۶	رابطه معنی‌دار آماری میان بعضی اقلام ترازنامه و اصلاحات حسابرسان وجود دارد.
بررسی اثربخشی گزارش‌های حسابرسی و بازرسی قانونی بر تصمیمات مجامع عمومی صاحبان سهام در بورس	گلناری	۱۳۷۶- (۱۳۷۴-۱۳۷۰)	بیشتر بندهای حسابرسی و بازرسی طی پنج سال پی در پی به طور تکراری درج می‌شوند و مجامع عمومی هم به این گزارش‌ها توجه چندانی نمی‌کنند.
بازار خدمات حسابرسی در ایران	رجبی	۱۳۷۶	اندازه واحد مورد رسیدگی و اندازه مؤسسه حسابرسی بر حق‌الزحمه حسابرسی تأثیری با اهمیت دارد.
بررسی حوزه‌های مسئولیت حسابرسان مستقل از دیدگاه استفاده‌کنندگان خدمات حسابرسی و حسابرسان مستقل	نیکخواه آزاد و مجتهدزاده	۱۳۷۷	اظهار نظر مستقل نسبت به صورت‌های مالی، ارزیابی ساختار کنترل داخلی، کشف تحریف، ارزیابی مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسخگویی سازمان تحت حسابرسی از مهم‌ترین حوزه‌های مسئولیت حسابرسان محسوب می‌شود.
تأثیر شروط حسابرسی بر قیمت سهام و بر تحلیل صورت‌های مالی سالانه توسط کارگزاران بورس	شباهنگ و خاتمی	۱۳۷۸	رابطه معنی‌داری میان شروط حسابرسی و قیمت سهام وجود دارد.

ادامه جدول شماره ۴- عمده تحقیقات حسابداری			
عنوان تحقیق	نام محقق (ین)	سال مطالعه (دوره مطالعه)	نتیجه تحقیق
گزارش‌های حسابداری در بورس اوراق بهادار تهران	میرمطهری	۱۳۸۰-۱۳۷۹ (۱۳۷۷)	در تمامی شرکت‌های انتخاب شده، گزارش حسابرسان به صورت مشروط منتشر شده است. بند مالیاتی تکراری‌ترین بندی است که در شرکت‌های مختلف مشاهده می‌شود. بندهای شروط در شرکت‌های تولیدی بیش از شرکت‌های سرمایه‌گذاری است.
تأثیر انواع اظهار نظر گزارش‌های حسابداری بر بازده سهام شرکت‌های بورس	کدخدایی و محمدی	۱۳۸۰	رابطه معنی‌داری میان اظهار نظر حسابرس و بازده سهام شرکت‌ها وجود ندارد

به گونه خلاصه، قسمت عمده تحقیقات انجام شده در بورس تهران در مورد با نقش گزارش حسابداری و تأثیر آن در تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان است. نتایج، شواهد ضد و نقیضی را از تأثیر گزارش حسابرسان بر تصمیم‌گیری‌ها نشان می‌دهد. بنابراین در این زمینه، تحقیقات بیشتری باید در آینده صورت گیرد. نقش سازمان حسابداری و جامعه حسابداران رسمی نیز باید مورد واکاوی قرار گیرد.

۳-۳- حسابداری مدیریت

طبق جدول ۲ در بخش حسابداری مدیریت، بخش عمده مطالعات بورس به موضوع حسابداری صنعتی اختصاص دارد. در ذیل به مهم‌ترین این مطالعات اشاره می‌شود. ذکر این نکته لازم است که مطالعاتی که در زمینه حسابداری مدیریت انجام شده از این جهت در نظر گرفته است که نویسندگان آن از جامعه آماری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس استفاده کرده‌اند.

جلیل پور (۱۳۷۴)، با بررسی شرکت‌های پذیرفته شده در صنعت لاستیک و پلاستیک بورس اوراق بهادار تهران نشان داد که استفاده از بودجه جامع^۱ در بهبود عملکرد شرکت‌ها و مؤسسات تأثیر بسزایی داشته و موجب افزایش کارایی آنها شده است. وی هم‌چنین با

^۱ - Master Budget

اشاره به رسیدگی به جنبه‌های انسانی در تهیه بودجه، تشریک مساعی مدیران را باعث آگاهی بیشتر آن‌ها با اهداف شرکت و پی بردن به مشکلات و تنگناهای سازمانی دانست. خواجه‌جوی (۱۳۷۵) در جستجو برای یافتن علت‌ها و موانع عدم استفاده از روش‌های حسابداری مدیریت در شرکت‌های تولیدی، دو جنبه نبود دانش مدیران نسبت به مفاهیم و روش‌های حسابداری مدیریت و سایر عوامل را بررسی کرد. وی نشان داد که نبودن اطلاعات لازم برای پیش‌بینی‌ها، عدم هماهنگی و همکاری سایر عوامل بخش‌های واحد تولیدی با امور مالی، دشواری تفهیم روش مورد عمل به مدیران تولید و آسان نبودن تفکیک هزینه‌ها به ثابت و متغیر، که می‌توان به دو گروه مشکلات درون سازمانی و برون سازمانی تقسیم کرد از موانع عمده‌ی توسعه حسابداری مدیریت در شرکت‌های تولیدی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است.

ابراهیمی (۱۳۷۷) با اشاره به توانمندی‌های سیستم هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت^۱ در راستای تمرکز بر مشتریان، شناخت فرصت‌ها و تشویق اصلاحات به امکان پیاده‌سازی سیستم ABC در شرکت بوتان می‌پردازد. وی مهم‌ترین شرایط اساسی برای استقرار و به کارگیری سیستم ABC را وجود دو عامل می‌داند: الف) شیوه کسب و کار انتخاب شده توسط مدیریت سازمان‌ها و آگاهی آن‌ها از مزایای ABC در جهت پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی منتج از این انتخاب ب) وجود داده‌های مورد نیاز به منظور طراحی و استقرار سیستم هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت در درون سازمان. نتایج تحقیق وی نشان می‌دهد که مدیران در شرکت بوتان از مزایای سیستم ABC آگاهی دارند و امکان شناسایی فعالیت‌های مورد نیاز اهداف بها و شناسایی عوامل فعالیت‌ساز و عوامل موجد بها در این شرکت وجود دارد.

معصومیان (۱۳۷۷) با هدف بررسی روش‌های تحلیلی مورد استفاده سازمان‌ها و واحدهای تجاری به منظور ارزیابی پروژه‌های بلندمدت (سرمایه‌ای) نشان داد که آن‌ها برای ارزیابی، فقط از دو روش «ارزش فعلی خالص» و «شاخص سودآوری» استفاده می‌کنند و دیگر روش‌های تحلیلی برای ارزیابی پروژه‌ها مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. هم‌چنین، روش شاخص سودآوری از بالاترین درجه اهمیت برخوردار است و روش‌های

^۱ - Activity Based Costing (ABC)

ارزش فعلی خالص، نرخ بازده داخلی، حسابرسی عملیاتی میان دوره‌ای، دوره بازیافت سرمایه، نرخ بازده حسابداری و سرانجام، معکوس دوره بازیافت در درجات بعدی قرار دارد.

قلی‌پور (۱۳۷۷) با بررسی نقش فرهنگ مدیران در ارتقای بهره‌وری منابع انسانی در شرکت‌های مربوط به بورس اوراق بهادار، لزوم نگرش دوباره‌ی مدیران به فرهنگ دینی و نگرش‌های مکتبی در جهت ارتقای بهره‌وری منابع انسانی و وظایف آن‌ها را یادآور شد و سرانجام به این نتیجه رسید که تقریباً تمامی عوامل افت بهره‌وری نیروی انسانی به ضعف مدیریت ارتباط دارد. حاجی کریمی (۱۳۷۲) با بررسی ۹ ساله بین سال‌های ۷۰-۶۱ نشان داد که بهره‌وری نیروی کار با آموزش نیروی انسانی و پرداخت‌های غیر ثابت ارتباط مستقیم دارد و ارتباط معنی‌داری با فضای مشارکتی کار ندارد. اسماعیل‌پور (۱۳۷۴) نیز نقش ارتباطات اثربخش در افزایش بهره‌وری شرکت‌های بورس را بررسی، و به اهمیت آن اشاره کرد.

سایر موضوعات نظیر میزان آگاهی مدیریت و کارکنان مالی از جایگاه و عملکرد تکنولوژی اطلاعات، نقش استقرار سیستم حسابداری صنعتی در اعمال کنترل‌های مدیریت در شرکت‌های تولیدی، فرایند کنترل هزینه‌های تولید در شرکت‌های خودروسازی در بورس و پژوهش‌های کاربردی سیستم هزینه‌یابی کیفیت در شرکت‌های دارویی از جمله موضوعاتی است که به صورت موردی به آنها پرداخته شده است.

جدول ۵- خلاصه مطالعات انجام شده در زمینه حسابداری مدیریت در بورس اوراق بهادار تهران.

عنوان تحقیق	نام محقق (ین)	سال مطالعه (دوره مطالعه)	نتیجه تحقیق
طراحی الگوی بهره‌وری نیروی کار در صنایع نساجی پذیرفته شده در بورس	حاجی کریمی	۱۳۷۲ (۱۳۶۱-۱۳۷۰)	بهره‌وری نیروی کار با آموزش نیروی انسانی و پرداخت‌های غیر ثابت ارتباط مستقیم دارد و ارتباط معنی‌داری با فضای مشارکتی کار ندارد.
تحقیقی درباره‌ی بودجه‌بندی در صنایع لاستیک و پلاستیک در شرکت‌های بورس	جلیل‌پور	۱۳۷۴	استفاده از بودجه جامع در بهبود عملکرد شرکت‌ها و مؤسسات تأثیر به‌سزایی داشته و موجب افزایش کارایی آن‌ها شده است.

جدول ۵- خلاصه مطالعات انجام شده در زمینه حسابداری مدیریت در بورس اوراق بهادار تهران.			
عنوان تحقیق	نام محقق (ین)	سال مطالعه (دوره مطالعه)	نتیجه تحقیق
بررسی موانع توسعه حسابداری مدیریت در شرکت‌های تولیدی پذیرفته شده در بورس	خواجهوی	۱۳۷۵	نبودن دانش مدیران نسبت به مفاهیم و روش‌های حسابداری مدیریت، نبودن اطلاعات لازم، دشواری تفهیم روش مورد عمل به مدیران تولید و آسان نبودن تفکیک هزینه‌ها به ثابت و متغیر از موانع عمده توسعه حسابداری مدیریت به شمار می‌رود.
بررسی ارتباط تأثیر الگوهای اتخاذ تصمیمات استراتژیک بر بهره‌وری نیروی کار در صنایع کانی و معادن غیر فلزی بورس	قلی‌پور	۱۳۷۷	تقریباً تمامی عوامل افت بهره‌وری نیروی انسانی به ضعف مدیریت ارتباط دارد.
بررسی روش‌های ارزیابی تصمیمات سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت (پروژه‌های سرمایه‌ای) در بورس	معصومیان	۱۳۷۷	شرکت‌ها تنها از دو روش «ارزش فعلی خالص» و «شاخص سودآوری» استفاده می‌کنند و دیگر روش‌های تحلیلی به منظور ارزیابی پروژه‌ها مورد استفاده قرار نمی‌گیرد.
بررسی شرایط لازم برای به کارگیری سیستم هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت در شرکت‌های تولید لوازم خانگی پذیرفته شده در بورس	ابراهیمی	۱۳۷۷	در شرکت بوتان، مدیران از مزایای سیستم ABC آگاهی دارند و امکان شناسایی فعالیت‌های مورد نیاز اهداف بها و شناسایی عوامل فعالیت ساز و عوامل موجد بها در این شرکت وجود دارد.

با نگاهی اجمالی به مطالب بالا می‌توان گفت که عمده مطالعات انجام شده تاکنون در ارتباط با مسائل حسابداری صنعتی و مشکلات و موانع موجود در اجرای سیستم‌های بهای تمام شده است. از سوی دیگر درصد بسیار کمی از مطالعات در زمینه حسابداری مدیریت و مسائل مربوط به آن انجام شده است. با توجه به اهمیت روزافزون حسابداری صنعتی و مدیریت، تحقیقات بورس در هر دو زمینه در آینده باید با سرعت بیشتری ادامه یابد. با توجه به نتایج، تاکنون چنین به نظر می‌رسد که در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس در مقطع مورد بررسی، مشکلات متعددی در زمینه‌های دانش و بهره‌وری نیروی انسانی و به روزآوری شرکت با توجه به تکنیک‌های نوین نظیر ABC وجود دارد که کار بیشتری را هم از جانب پژوهشگران و هم از جانب شرکت‌ها می‌طلبد.

۴-۳- سایر موضوعات

در این بخش پایانی، موضوعی دیگر که بیشترین اهمیت را دارد، مرور می‌شود. از جمله عمده‌ترین موضوعات در این زمینه تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی، خصوصی سازی شرکت‌های دولتی و بخش سایر موضوعات است که در جدول ۷ انعکاس یافته است.

الف- تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی. عوامل اقتصادی می‌تواند بر وضعیت معیشتی افراد جامعه تأثیر زیادی بگذارد. در کشور ما، که عمده درآمدهای دولت از طریق فروش نفت به دست می‌آید، تغییرات قیمت نفت در سطح جهانی بر درآمدهای کشور تأثیر مهمی خواهد گذاشت و در نتیجه افراد حقیقی و حقوقی از آن تأثیر می‌پذیرند. عوامل اقتصادی نمونه‌های متعددی دارد، مانند قیمت طلا و ارز، افزایش قیمت‌ها (تورم)، قیمت زمین و ساختمان و قیمت بنزین.

در مطالعات انجام شده، لطفی مزرعه‌شاهی (۱۳۷۶)، بادکوبه‌ای (۱۳۷۴) و یحیی‌زاده فرد (۱۳۷۹) اثر تورم را بر قیمت‌ها بررسی کرده‌اند. جوادپور (۱۳۷۵)، تقوی و حنانی (۱۳۷۹)، عزیزی (۱۳۷۸)، تقوی (۱۳۸۱)، خدایی (۱۳۷۹)، جلالی و قالیباف (۱۳۸۲)، نورمحمدی (۱۳۷۴) و الله بخشی (۱۳۷۵) نیز تأثیر نرخ ارز را بر قیمت و بازده سهام بررسی نموده‌اند. سرانجام بررسی کلی متغیرهای اقتصادی و تأثیر آن بر بازار بورس نیز از نمونه‌های دیگری از مطالعات انجام شده است.

جوادپور (۱۳۷۵) با بررسی ارتباط احتمالی بین تغییرات نماگرهای اقتصادی پیشرو به‌عنوان سری‌های زمانی علامت‌دهنده تغییرات آینده اقتصادی و تغییرات شاخص قیمت سهام، نشان داد که بین تغییرات نماگرهای پیشرو و تغییرات شاخص قیمت سهام ارتباط بسیار ضعیفی وجود دارد؛ بدین معنی که تنها تغییرات دو نماگر، نشانه‌ای از تغییرات شاخص قیمت سهام است. یکی تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای بخش خصوصی و دیگری تعداد پروانه‌های تأسیس واحدهای جدید صنعتی است.

لطفی مزرعه‌شاهی (۱۳۷۶) با بررسی اثر تورم بر روند بازدهی سرمایه‌گذاران در بورس نشان داد که نرخ رشد بازده سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس از نرخ تورم بیشتر بوده است. همچنین نرخ رشد شاخص سهام این شرکت‌ها بسیار بیشتر از نرخ تورم و نیز

نرخ رشد سود خالص (قبل از کسر مالیات) و سود تقسیمی شرکت‌های مذکور از نرخ تورم بیشتر بوده است. با توجه به این که نرخ رشد شاخص سهام بیشتر از نرخ رشد سودی بوده است که می‌توان از آن به‌عنوان «افزایش توان بازدهی» نام برد، می‌توان گفت که در دوره مورد بررسی، رشد بی‌رویه قیمت سهام وجود داشته و آنچه باعث رونق مطالعات در این دوره شده، رشد بی‌رویه قیمت‌ها و افزایش توان بازدهی شرکت‌ها است. دو تحقیق مشابه دیگر توسط بادکوبه‌ای (۱۳۷۴) و یحیی‌زاده‌فرد (۱۳۷۹) در همین زمینه نیز وجود دارد.

تقوی و جنانی (۱۳۷۹)، عزیزی (۱۳۷۸)، تقوی (۱۳۸۱) و خدایی (۱۳۷۹) در مطالعات دیگری واکنش بازار بورس به متغیرهای اقتصادی را بررسی، و جلالی و قالیباف (۱۳۸۲)، نورمحمدی (۱۳۷۴) و الله‌بخشی (۱۳۷۵) تأثیر ارز بر بازده سهام و متغیرهای مالی شرکت‌ها را بررسی کرده‌اند.

افزون بر این موضوعات، مطالعات پراکنده‌ای در سایر زمینه‌های اقتصادی نوشته شده است. جدول ۶ به معرفی این موضوعات و پژوهشگران مربوطه می‌پردازد.

جدول ۶- خلاصه مطالعات مربوط به «سایر موضوعات» در زمینه بورس اوراق بهادار

موضوع	محققین
مقایسه تشکیلات بورس با چند بورس معتبر	درودی (۱۳۷۴)، آرمان و صالحی‌تبار (۱۳۷۸)، اکباتانی (۱۳۸۰)
ضرورت توجه به سایر بورس‌ها (محصولات کشاورزی و فلزات)	رسول‌اف (۱۳۸۱)، اسکندری (۱۳۸۲)
بیمه سهام شرکت‌های بورس	ولی‌بیگی (۱۳۸۱)، قاضی‌زاده (۱۳۸۲)، طالبی (۱۳۷۶)
بورس از دیدگاه فقه و حقوق	میرنصری (۱۳۸۲)، کریمی (۱۳۷۵)، امامقلی (۱۳۷۶)
بورس و صنعت خودرو	آرمان (۱۳۷۶)
حضور زنان در بورس	شاه‌رکنی (۱۳۷۸)

آنچه که از مجموع این مطالب می‌توان استنباط کرد، این است که عوامل اقتصادی بر متغیرهای مالی شرکت‌ها و متغیرهای بازار سرمایه تأثیرگذار است و در این‌باره باید از سیاست‌ها و خطی‌مشی‌هایی استفاده شود که با توجه به بروز هر پدیده اقتصادی، زیان‌های احتمالی آن حداقل، و منافع مربوط حداکثر شود. با توجه به گستردگی موضوعات اقتصادی و متغیرهای کلان به نظر می‌رسد بررسی‌های بیشتر به ویژه وامل تأثیرگذار نظیر تورم، بهای نفت، بهای ارز و غیره از جنبه‌های دیگر به تبیین و کارکرد نقش حسابداری در جامعه کمک می‌کند.

ب- خصوصی‌سازی. در سال‌های اخیر، دولت تلاش می‌کند با هدف کوچک‌سازی مجموعه دولتی و افزایش کارایی و اثربخشی، تعدادی از واحدهای دولتی را به بخش خصوصی واگذار کند. یکی از مسائل مربوط به این موضوع، چگونگی خصوصی‌سازی است. بورس اوراق بهادار به عنوان یک بازار منسجم و سازمان یافته که از تعداد زیادی سرمایه‌گذار تشکیل شده است، می‌تواند به این کار کمک کند. از این رو دولت تعدادی از شرکت‌ها را از طریق این بازار به عموم عرضه می‌کند. از سوی دیگر کارایی و اثربخشی عملکرد واحدهای خصوصی شده از جمله موضوعاتی است که دولت به آن توجه دارد. در صورتی که شرکت‌های واگذار شده، تنها اسماً خصوصی شده باشند، اما هم‌چنان عملکرد گذشته را دنبال کنند به نظر نمی‌رسد خصوصی‌سازی مفید و مؤثر واقع شود.

امینی مهر (۱۳۷۲) با بررسی دو ساله واگذاری شرکت‌ها در بورس نشان داد که اولاً آنچه به نام خصوصی‌سازی در ایران مطرح می‌شود، چیزی جز از حالت ملی خارج کردن صنایع ملی شده پس از انقلاب نیست و ثانیاً روش انتخاب شده، یعنی روش عرضه عمومی سهام از طریق بورس با توجه به شرایط پذیرش شرکت‌ها در بورس و ساختار کلی آن سازمان، روش مناسبی برای واگذاری این شرکت‌ها نیست.

میری (۱۳۷۳) با بررسی روند خصوصی‌سازی در طی یک دوره زمانی، مسئله کارایی واگذاری شرکت‌های تولیدی را از دو بعد کارایی اقتصادی و کارایی فنی بررسی کرد و

نشان داد که نسبت‌های سودآوری و تولید شرکت در دوره بعد از خصوصی‌سازی نسبت به دوره قبل از خصوصی‌سازی افزایش چشمگیری داشته است.

طالبی (۱۳۷۴) مطالعه دیگری در زمینه قیمت‌گذاری شرکت‌های خصوصی انجام داد. وی با مقایسه قیمت اولین معامله انجام شده سهام شرکت‌های خصوصی شده در بورس با ارزش فعلی عایدات آنها، نشان داد که تغییرات قیمت سهام جز در موارد محدودی (۹ شرکت از ۴۰ شرکت) ارتباط محسوس و مؤثری با متغیر نرخ بازده مورد انتظار در سال‌های مورد مطالعه ندارد. بنابراین، نمی‌توان بر مبنای اطلاعات مالی و اقتصادی مزبور در سطح اعتماد قابل قبول به تعیین قیمت سهام دست زد. وی عمده مشکلات احتمالی را در دو بعد اقتصادی و حسابداری ارزش‌یابی سهام شرکت‌ها عنوان کرد.

عربی (۱۳۷۶) نشان داد که واگذاری شرکت‌های تولیدی موجب بهبود عملکرد آنها می‌شود. وی این موضوع را در صنایع شیمیایی و دارویی، غذایی، نساجی، کانی غیر فلزی و کاغذ دسته‌بندی انجام داد و به غیر از صنعت شیمیایی دارویی در سایر صنایع این فرض مورد تأیید قرار گرفت.

الماسی (۱۳۸۱) با بررسی تأثیرات سیاست خصوصی‌سازی دولت در چارچوب قانون برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و از دیدگاه مالی و با استفاده از سه معیار درآمد هر سهم، بازده دارایی‌ها و بازده ارزش ویژه نشان داد که عملکرد مالی شرکت‌ها پس از خصوصی‌سازی تغییر معنی‌داری نداشته است. عربی (۱۳۷۶) نیز به بررسی اثر نوع صنعت بر عملکرد پس از واگذاری شرکت‌های تولیدی دولتی پرداخته است. جدول ۷ خلاصه مهم‌ترین پژوهش‌های مربوط را در این زمینه نشان می‌دهد.

جدول ۷- عمده‌ترین نتایج مربوط به موضوع خصوصی سازی در بورس اوراق بهادار تهران

عنوان تحقیق	نام محقق (ین)	سال مطالعه (دوره مطالعه)	نتیجه مطالعه
مقایسه روش‌های خصوصی سازی اقتصادی و بررسی روند خصوصی سازی شرکت‌های دولتی از طریق بورس	امینی مهر	۱۳۷۲ (دو سال)	روش واگذاری شرکت‌ها با توجه به شرایط پذیرش شرکت‌ها و ساختار کلی بورس، مناسب نیست.
تأثیر خصوصی سازی بر کارایی شرکت‌های تولیدی خصوصی شده در بورس تهران	میری	۱۳۷۳	نسبت‌های سودآوری و تولید شرکت در دوره بعد از خصوصی سازی نسبت به دوره قبل از خصوصی سازی، افزایش چشمگیری داشته است.
تحقیق درباره‌ی مشکلات روش‌های قیمت گذاری سهام شرکت‌های مسئول خصوصی سازی و پیشنهاد روش قیمت گذاری مناسب برای آن	طالبی	۱۳۷۴	با مقایسه قیمت اولین معامله انجام شده سهام شرکت‌های خصوصی شده در بورس با ارزش فعلی عایدات آنها نشان داد که نمی‌توان بر مبنای اطلاعات مالی و اقتصادی مدنظر به تعیین قیمت سهام دست زد.
بررسی اثر نوع صنعت بر عملکرد پس از واگذاری شرکت‌های تولیدی دولتی در بورس تهران	عربی	۱۳۷۶	واگذاری شرکت‌های تولیدی (به غیر از شرکت‌های واگذار شده در صنعت شیمیایی و دارویی) موجب بهبود عملکرد آنها می‌شود.
بررسی تأثیر خصوصی سازی بر عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران	الماسی	۱۳۸۱	پس از خصوصی سازی، عملکرد مالی شرکت‌ها (درآمد هر سهم با بازده دارایی‌ها و بازده ارزش ویژه) تغییر معنی داری نداشته است.

با مروری بر آنچه درباره‌ی با خصوصی سازی مطرح شد، می‌توان گفت که نبودن ساز و کار مناسب، عدم قیمت گذاری مطلوب و انتخاب شرکت‌های مشمول خصوصی سازی از سوی دولت، کارایی واگذاری شرکت‌ها را به میزان قابل توجهی کاهش داده است. این موضوع باید از سو نهاد‌های دولتی با توجه و حساسیت بیشتری مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا کاهش سطح اعتماد عمومی نسبت به خصوصی سازی به سختی جبران پذیر خواهد بود.

۴- نتیجه گیری

بورس اوراق بهادار تهران در جذب سرمایه‌های اندک و تخصیص بهینه سرمایه نقش مهمی دارد. پژوهشگران از آغاز تأسیس بورس تاکنون مطالعات متعددی را در مورد مسائل مختلف انجام داده‌اند. هدف این مطالعه، طبقه‌بندی موضوعی و تحلیلی بر تحقیقات انجام شده طی سال‌های ۸۲-۱۳۷۰، است. این کار به صورت کامل بسیار مفید و مؤثر است. با وجود مشکلات و مسائل متعددی که هنگام جمع‌آوری و گردآوری اطلاعات وجود داشت، تلاش شد تا آنجا که ممکن است عمده مطالعات و موضوعات مربوط در نظر گرفته شود. اما مسلم است که چنین کاری کامل نیست و لزوم بررسی ویژه برای هر یک از جنبه‌های بورس اهمیت دارد. در این تحقیق موضوعات اساسی به پنج دسته تقسیم‌بندی شده است: امور مالی، حسابداری مالی، حسابرسی، حسابداری مدیریت و سایر موضوعات.

امور مالی بخش قابل توجهی از مطالعات گذشته را به خود اختصاص داده است. محتوای اطلاعاتی ارقام حسابداری و مالی قابل توجه‌ترین بخش از موضوعات مالی را در بردارد. گسترش روزافزون نظریه‌های مالی و بازنگری در آنها مانند نظریات بازار کارا، قیمت‌گذاری دارایی‌های سرمایه‌ای، نظریه‌ی پرتفوی، تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی و غیره به تعداد مطالعات انجام شده در این باب می‌افزاید (نمازی و ناظمی، ۱۳۸۴).

حسابداری مالی دومین بخشی است که به آن پرداخته شده است. گزارشگری مالی، روش افشای اطلاعات و تصمیم‌گیری توسط افراد ذی‌نفع مورد توجه بیشتری قرار دارد. گزارشگری از سه بعد ارائه‌دهنده، استفاده‌کننده (تصمیم‌گیرنده) و سیستم اطلاعاتی، مورد واکاوی قرار گرفته است. افزون بر آن، سایر موضوعاتی که به صورت پراکنده و موردی به آن پرداخته شده، معرفی شده است. از جمله این موضوعات استانداردهای حسابداری، مالیات، صورت‌های مالی تلفیقی و اجزای صورت‌های مالی شرکت‌هاست.

موضوعات حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تاکنون بیشتر بر ابعاد مختلف گزارش‌های حسابرسی متمرکز بوده است. از آنجا که گزارش حسابرسی خلاصه نتایج کار حسابرسان را در شرکت‌ها نشان می‌دهد، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. قابلیت اتکای

استفاده کنندگان از صورت‌های مالی به واسطه گزارش حساب‌رسان بیشتر می‌شود؛ زیرا آنها با ارزیابی مستقل از شرکت نسبت به صورت‌های مالی اظهارنظر می‌کنند. به هر صورت، حرفه حسابرسی ابعاد متعددی دارد که نیازمند توجه به آنها در بورس است.

در بخش حسابداری مدیریت، ابعاد مختلف حسابداری مدیریت و به ویژه حسابداری صنعتی مورد توجه قرار گرفته است. روش‌های بودجه‌بندی، هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت، تکنیک‌های تصمیم‌گیری و عوامل انسانی از جمله موضوعاتی است که در تحقیقات به آن‌ها اشاره شده است. تعداد مطالعات صورت گرفته در زمینه حسابداری مدیریت از مجموعه انتخابی چندان زیاد نیست. به نظر می‌رسد پژوهشگران به دلیل دشواری و یا دسترسی نداشتن به اطلاعات داخلی شرکت‌ها به موضوعات داخلی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس نپرداخته‌اند.

سرانجام در بخش پایانی، سایر موضوعات نظیر تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی و خصوصی‌سازی به صورت ویژه و سایر موارد به صورت فرعی معرفی شده که در طبقه‌بندی‌های قبلی قرار نگرفته است، نتایج تحقیقات، دولت را در اتخاذ سیاست‌های صحیح در زمینه‌ی خصوصی‌سازی و وضعیت اقتصادی کشور یاری می‌رساند.

لازم به تذکر است که نتایج ارائه شده در این مقاله صرفاً براساس مطالعات انجام شده طی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۰، است و با توجه به محدودیت‌های اطلاعاتی، کامل نیست. با وجود این، سعی شد نتایج مهم در زمینه‌های مهم استخراج گردد. پیشنهاد می‌گردد، در آینده پژوهشگران در هر یک از زمینه‌های مالی، حسابداری مالی، حسابرسی، حسابداری مدیریت و سایر موضوعات مهم تحقیقات گسترده‌ای را انجام دهند تا بتوان به نتایج قطعی‌تر و مشخص‌تری دست یافت.

محدودیت‌های زیادی در این پژوهش وجود داشت که سبب شد دسترسی به بعضی از مطالعات امکان‌پذیر نباشد. از طرفی بانک‌های اطلاعاتی که مطالعات از آن استخراج شده است، کامل نیست. بنابراین، برخی از تحقیقات در این مقاله نیامده است. از سوی دیگر دسترسی به نتایج پژوهش‌های پیشین، دشوار است. متأسفانه کامل‌ترین مجموعه‌ای که در

حال حاضر اطلاعات علمی کشور را در بر دارد، یعنی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، چکیده پایان‌نامه‌ها را به صورت ناقص و در بعضی موارد بدون مضمون منتشر کرده است. این موضوع باعث می‌شود که پژوهشگران نتوانند از نتایج تحقیقات قبلی آگاه شوند. افزون بر این، عدم اطلاع و آگاهی از تحقیقات قبلی باعث می‌شود که بعضی از موضوعات بارها بررسی شود و موضوعات بسیاری بدون بررسی باقی بماند. بنابراین پیشنهاد می‌شود که دست‌اندرکاران تهیه آمار اطلاعات علمی در کشور اولاً موضوع را با دقت بیشتری انجام دهند. ثانیاً موضوع تحقیقات بازار سرمایه را به صورت یک طبقه ویژه ببینند و اطلاعات مناسب‌تری برای استفاده پژوهشگران گردآورند. ثالثاً افزودن موضوع مقاله‌های انتشار یافته در نشریات علمی نیز می‌تواند بانک اطلاعاتی کامل‌تر کند. اگرچه کتابخانه منطقه‌ای و علوم تکنولوژی شیراز به این کار اهتمام کرده است، کامل‌تر شدن مجموعه‌های اطلاعاتی آن‌ها نیازمند گذر زمان و اهتمام مسئولان نیز هست.

در پایان به سازمان بورس اوراق بهادار توصیه می‌شود به منظور هر چه بهتر شدن عملکرد آن سازمان، مطالعات علمی مربوط به شرکت‌های پذیرفته شده در بورس را گردآوری کند و نتایج آن را به اطلاع عموم از جمله سرمایه‌گذاران برساند تا آنها نیز از نتایج علمی آگاهی یابند و در تصمیم‌گیری‌های خود، بهتر عمل کنند.

منابع و مآخذ

- آرمان، بهمن (۱۳۷۶). «روند کنونی خودروسازی و بازار بورس». **پیام ایران خودرو**، ۱۶، ص ۱۷-۱۸.
- آرمان، بهمن، محمد صالحی تبار (۱۳۷۸). «بررسی عملکرد بورس تهران و مقایسه آن با بورس های جهان». **تازه‌های اقتصاد**، ۸۵، ص ۵۱-۵۵.
- ابراهیمی، کاظم (۱۳۷۴). «رویه‌های حسابداری برای مخارج تبلیغات در صنایع تولیدی ایران». **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- ابراهیمی، محمد حسن (۱۳۷۸). بررسی اثر بخشی گزارشات حسابرسی مالی در وضعیت گزارشگری مالی شرکت‌های سهامی عام پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**.
- ابراهیمی، مسعود (۱۳۷۷). بررسی شرایط لازم برای بکارگیری سیستم هزینه یابی بر مبنای فعالیت در شرکت‌های تولید لوازم خانگی پذیرفته شده در بورس. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تهران.
- احمدی، علی (۱۳۷۷). بررسی مشکلات استقرار سیستمهای اطلاعاتی حسابداری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، سازمان حسابرسی.
- ازگلی، مصطفی (۱۳۷۹). تاثیر محتوای گزارشهای حسابرسی بر قیمت سهام شرکت‌ها در بورس تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تهران.
- اسکندری، محمود (۱۳۸۲). «ابهامات و موانع موجود فرا روی بورس فلزات در زمینه عرضه فولاد از طریق بورس». **فولاد**، ۱۰۲، ص ۴۹-۴۲.
- اسماعیل پور، ناصر (۱۳۷۴). نقش ارتباطات اثر بخش در افزایش بهره‌وری سازمان بورس اوراق بهادار ریال **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- اکباتانی، محمد علی (۱۳۸۰). «مروری بر بورس‌های عضو فدراسیون بین‌المللی بورس جهان (FIBV)». **بورس**، ۳۰، ص ۱۲۴-۹۳.
- الله‌بخش، محمد، (۱۳۷۵). «بررسی تأثیر تغییرات نرخ ارز بر روی تغییرات قیمت سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران». **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تهران.
- الماسی، محمدرضا (۱۳۸۱). بررسی تاثیر خصوصی سازی بر عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شیراز.
- امامقلی خوشه چین، فرشته (۱۳۷۶). چگونگی ثبت حسابداری عقود اسلامی (مشارکت مدنی - سلف - فروش اقساطی) در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- امینی مهر، اکبر (۱۳۷۲). مقایسه روش‌های خصوصی سازی اقتصادی و بررسی روند خصوصی سازی شرکت‌های دولتی از طریق بورس اوراق بهادار. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- بادکوبه‌ای هزاوه، علیرضا (۱۳۷۴). بررسی و مطالعه اثر تورم بر قیمت سهام در شرکت‌های پذیرفته شده در بازار بورس اوراق بهادار. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تهران.
- بوقداره، عبدالرضا (۱۳۷۴). بررسی حسابداری دارایی‌های نامشهود در ایران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید بهشتی تهران.

- تقوی، مهدی (۱۳۸۱). «واکنش بازار سرمایه نسبت به متغیرهای کلان اقتصادی، پژوهش‌های اقتصادی»، ۴، ص ۶۶-۱۳.
- تقوی، مهدی و محمدحسن جنانی (۱۳۷۹). بررسی رابطه هم‌انباشتگی بین شاخص کل قیمت سهام در بورس اوراق بهادار تهران و متغیرهای کلان اقتصادی، «اقتصاد و مدیریت»، ۴۵ و ۴۴، ص ۷۷-۹۰.
- ثقفی، علی و اسفندیار ملکیان کله بستی (۱۳۷۶). «جامعیت گزارشهای سالانه و ویژگی‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در سازمان بورس اوراق بهادار تهران». «بررسی‌های حسابداری و حسابداری»، ۲۲ و ۲۳، ص ۳۴-۷.
- ثقفی، علی و نظام‌الدین رحیمیان (۱۳۷۷). «صورت‌های مالی میان دوره‌ای در بورس اوراق بهادار تهران»، «حسابرس»، ۱، ص ۳۷-۳۲.
- ثمربخش، ابوالحسن (۱۳۷۹). میزان تاثیر صورت‌های مالی اساسی در تصمیمات مدیران شرکت‌های سرمایه پذیر. «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، سازمان حسابداری».
- جلالی نایینی، احمد رضا و حسن قالیباف اصل (۱۳۸۲). «بررسی تأثیر نرخ ارز بر بازده سهام». «تحقیقات مالی»، ۱۵، ص ۲۲-۳.
- جلیل پور ثمرین، محبوب (۱۳۷۴). تحقیقی پیرامون بودجه‌بندی در صنایع لاستیک و پلاستیک در شرکت‌های پذیرفته شده در سازمان بورس اوراق بهادار تهران. «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران».
- جمشیدی، اسماعیل (۱۳۷۲). بررسی مشکلات بهره‌گیری از گزارش‌های حسابداری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس. «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران».
- جواد پور، مهران (۱۳۷۵). بررسی رابطه بین تغییرات شاخص‌های کلان اقتصادی و تغییرات شاخص قیمت سهام در بورس اوراق بهادار تهران. رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- جوهری، بیژن (۱۳۷۵). بررسی تحلیلی تاثیر حسابداری تورمی در ارزیابی شرکت. «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران».
- حاجی کریمی، عباسعلی (۱۳۷۲). طراحی الگوی بهره‌وری نیروی کار در صنایع نساجی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار ایران. «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران».
- خواجه‌جوی، شکرالله (۱۳۷۵). بررسی موانع توسعه حسابداری مدیریت در شرکت‌های تولیدی پذیرفته شده در بورس تهران. «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران».
- خوش طینت، محسن (۱۳۷۷). اثرات ارائه صورت‌های مالی بر قضاوت سرمایه‌گذاران در تصمیمات سرمایه‌گذاری. رساله دکتری، دانشگاه تهران.
- خوش یمن، جمشید (۱۳۷۲). میزان اتکای شرکت‌های سرمایه‌گذاری به اطلاعات حسابداری مالی شرکت‌های سرمایه‌پذیر در کنترل سرمایه‌گذاری‌ها. «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران».
- درودی، هما (۱۳۷۴). مقایسه تشکیلات بورس اوراق بهادار تهران با چند بورس معتبر آسیای شرقی و ارائه یک سیستم مطلوب برای آن، «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران».
- دوانی، غلام‌حسین (۱۳۸۳). بورس، سهام، نحوه قیمت‌گذاری سهام، تهران، مؤسسه حسابداری و خدمات مالی دارایان، نشر نخستین، چاپ سوم.

- دولتشاهی، غلامرضا (۱۳۷۵). بررسی تاثیر اطلاعات حسابداری بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- رجیبی، عبدالحسین (۱۳۷۶). بازار خدمات حسابداری در ایران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- رحیمی، عبدالرسول (۱۳۷۵). بررسی انواع شواهد و مدارک مالی در حسابداری و اثر آن بر گزارشهای حسابداری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- رسول اف، جلال (۱۳۸۱). «ضرورت‌های تاسیس و دستاوردهای مورد انتظار بورس کالاهای کشاورزی در ایران». *ماد کشت و صنعت*، ۳۱، ص ۴۱-۳۸.
- روحانی پور، احمد (۱۳۷۸). بررسی عوامل موثر در انتشار سود سهمی در ایران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه شهیدبهشتی تهران.
- زلّقی، حسن (۱۳۷۵). تحقیق پیرامون ارتباط بین کیفیت گزارشگری مالی و تعداد حسابداران واجد شرایط در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- زندیه، بهمن (۱۳۷۷). «افشای اطلاعات مالی فشرده میان دوره‌ای توسط شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران». *حسابدار*، ۳، ص ۷۵-۷۴.
- شاه رکنی، نازنین (۱۳۷۸). «گزارشی از حضور زنان در بازار بورس: الگوی طلا بخریم یا سهام بورس». زن، ۲۲، ص ۱۹-۱۴.
- شباهنگ، رضا و محمدعلی خاتمی (۱۳۷۸). «تاثیر شروط حسابداری بر قیمت سهام و بر تحلیل صورت‌های مالی سالانه توسط کارگزاران بورس اوراق بهادار تهران». *اقتصاد و مدیریت*، ۴۰، ص ۲۳-۵۰.
- صحراپور، حسن (۱۳۷۲). کاربرد سیستم پشتیبانی تصمیم‌گیری در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، سازمان حسابداری.
- صفاریان، مریم (۱۳۸۱). «سیاست‌ها و الزام‌های افشای اطلاعات در بازار سرمایه ایران». *بورس*، ۳۴، ص ۲۳-۱۹.
- صمدزاده، محسن (۱۳۷۲). خط‌مشی‌های تقسیم سود و تاثیراتشان بر ارزش سهام در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه اصفهان.
- طالبی، عبدالله (۱۳۷۶). «بیمه سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس، پاسخ به یک نیاز». *زمینه*، ۶۷ و ۶۸، ص ۲۱-۱۷.
- طالبی، قدرت... (۱۳۷۴). تحقیقی پیرامون مشکلات روش‌های قیمت‌گذاری سهام شرکت‌های مشمول خصوصی سازی و پیشنهاد روش قیمت‌گذاری مناسب برای آن. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- طیبی، مینا (۱۳۷۲). بررسی دلایل رد یا مشروط شدن گزارش‌های حسابداری در شرکت‌های سهامی عام پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- عباسی، ابراهیم (۱۳۷۰). انتشار سهام جایزه و تاثیر آن بر قیمت سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- عبدالله پور، محمد (۱۳۷۶). بررسی خط‌مشی تقسیم سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه امام صادق (ع) تهران.

- عرب مازار یزدی، محمد و احمد ظریف فرد (۱۳۷۲). «ایجاد بانک اطلاعاتی اساسی و مالی شرکت‌های پذیرفته شده در سازمان بورس اوراق بهادار تهران». **بررسی‌های حسابداری و حسابرسی**، ۴، ص ۱۰۰-۸۴.
- عربی، خسرو (۱۳۷۶). بررسی اثر نوع صنعت بر عملکرد پس از واگذاری شرکت‌های تولیدی دولتی در بورس تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- عزیزی، احمد (۱۳۷۸). شناسایی متغیرهای کلان اقتصادی موثر بر شاخص قیمت سهام در دوره ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۶. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، سازمان حسابرسی.
- عسکریان نامقی، هاله (۱۳۷۳). بررسی آثار صورت‌های مالی تعدیل شده شرکت‌ها بر قیمت‌گذاری سهام آنها. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
- علیزاده گیاشی، محمد (۱۳۷۶). بررسی میزان رعایت استانداردهای افشا در گزارش‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- علیزاده، هوشنگ (۱۳۷۴). بررسی تحلیلی نگرش حسابرسی در خصوص تأثیر افشای عوامل مؤثر در تغییرات سود شرکت‌ها روی فرایند تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- عیوضی، علی اصغر (۱۳۸۱). بررسی انتخاب روش‌های حسابداری موجودی کالا در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- فخاری، حسین (۱۳۷۳). «بررسی تاثیر انتشار گزارشات میان دوره‌ای بر قیمت و مبادلات سهام شرکت‌های پذیرفته در بورس اوراق بهادار تهران». **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- فرخ‌نیا، شهریار (۱۳۷۹). نقش اطلاعات مالی در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری آن در بورس اوراق بهادار. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه مازندران.
- قاضی‌زاده، غلامرضا (۱۳۸۲). «ایجاد بورس و بانک ماشین‌آلات و نیروی انسانی». **پیام آبادگران**، ۲۰، ص ۷۳-۷۲.
- قلی‌پور، علی (۱۳۷۴). بررسی تاثیر سیاست‌های تقسیم سود بر ارزش سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تهران.
- قلی‌پور، مهرانگیز (۱۳۷۷). بررسی ارتباط تاثیر الگوهای اتخاذ تصمیمات استراتژیک بر بهره‌وری نیروی کار در صنایع کانی و معادن غیر فلزی پذیرفته شده در بورس. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- قنواتی، مصطفی (۱۳۷۵). بررسی تغییرات سطح عمومی قیمت‌ها بر سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران صنایع نساجی. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- کدخدایی، حسین (۱۳۸۲). «نقش بدهی در مجموعه اقلام مالی شرکت‌ها». **بورس**، ۳۶، ص ۶۳-۵۶.
- کدخدایی، حسین و شهاب محمدی (۱۳۸۰). «تأثیر انواع اظهارنظر گزارش‌های حسابرسی بر بازده سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس». **بورس**، ۲۷، ص ۱۰۸-۷۹.

- کریمی، منصور (۱۳۷۵). بررسی حقوقی بورس اوراق بهادار از دیدگاه حقوق تطبیقی. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه امام صادق (ع) تهران.
- کشاورز نژاد، شهلا (۱۳۷۵). بررسی روش‌های دستیابی سهام داران عمده در بورس اوراق بهادار تهران به اطلاعات مورد نیازشان. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- کمیته فنی تدوین استانداردهای حسابداری، (۱۳۸۰). *استانداردهای حسابداری*، تهران، سازمان حسابرسی، چاپ اول.
- گلستانی، پرویز (۱۳۷۵). «دیدگاه‌های شرکت‌های پذیرفته شده در بورس نسبت به مسائل مالیاتی». *حسابدار*، ۱۱۴، ص ۱۹-۱۳.
- گلناری، هوشنگ (۱۳۷۶). بررسی اثر بخشی گزارشات حسابرسی و بازرسی قانونی بر تصمیمات مجامع عمومی صاحبان سهام در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- لاهوتی اشکوری، هرمز (۱۳۷۵). تحقیقی پیرامون نحوه بکارگیری منابع حاصل از افزایش سرمایه‌های انجام شده به منظور توسعه و تکمیل شرکت‌های پذیرفته شده در بورس. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- لطفی مزرعه شاهی، محمد (۱۳۷۶). بررسی اثرات تورم بر بازده سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- لنگری، محمود (۱۳۷۲). نقش صورت‌های مالی تلفیقی در تصمیم‌گیری سهام داران و مدیران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، سازمان حسابرسی.
- مرادی‌نیا، زینت (۱۳۷۳). ضرورت استفاده از ارزش‌های جاری در اتخاذ سیاست تقسیم سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- مستوفی، علیرضا (۱۳۷۲). بررسی اثر تغییرات در سطح عمومی قیمت‌ها بر پیش‌بینی سود آتی. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- معصومیان، محمدعلی (۱۳۷۷). بررسی روش‌های ارزیابی تصمیمات سرمایه‌گذاری‌های بلند مدت (پروژه سرمایه‌ای) در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.
- مکرمی، یدالله (۱۳۷۸). تأثیر گزارش‌های مالی میان دوره‌ای بر قیمت سهام در بورس اوراق بهادار تهران. رساله، سازمان حسابرسی.
- منصوری، ابراهیم (۱۳۸۲). بررسی تجربی دوره گردش وجه نقد و تجزیه و تحلیل نقدینگی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه شیراز.
- موسوی شیری، محمود (۱۳۷۸). بررسی تأثیر گزارش‌های حسابرسی بر کیفیت گزارشگری مالی در ایران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- میرمطهری، احمد (۱۳۸۰). «گزارش‌های حسابرسی در بورس اوراق بهادار تهران». *بورس*، ۳۰، ص ۲۰-۵.
- میرنصری، حسین (۱۳۸۲). «بورس بازی از دیدگاه فقه». *اقتصاد اسلامی*، ۹، ص ۶۴-۵۱.
- میری، حسین (۱۳۷۳). تأثیر خصوصی سازی بر کارایی شرکت‌های تولیدی خصوصی شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران.

- نمازی، محمد و امین ناظمی (۱۳۸۴). «بررسی تحلیلی تحقیقات انجام شده در بورس اوراق بهادار تهران»، تحقیقات مالی، ۱۹، ص ۱۰۰-۱۰۳.
- نور محمدی، مجید (۱۳۷۹). بررسی تاثیر افزایش نرخ ارز بر روی متغیرهای مالی شرکت‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- نوروش، ایرج و حمید رضا فیالی (۱۳۷۶). «بررسی ارتباط آنتروپی وضعیت مالی با اصلاحات حسابرسی». *بورسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲۳ و ۲۲، ص ۶۹-۶۰.
- نیکخواه آزاد، علی و ویدا مجتهدزاده (۱۳۷۷). «بررسی حوزه‌های مسئولیت حسابرسان مستقل از دیدگاه استفاده‌کنندگان خدمات حسابرسی و حسابرسان مستقل». *بورسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲۶ و ۲۷، ص ۷۰-۵.
- ولی بیگی، حسن و رحمان سلیمی (۱۳۸۱). «امکان سنجی ایجاد بورس تخصصی بهینه در ایران». *پژوهش و سیاست‌های اقتصادی*، ۲۲، ص ۹۷-۱۲۴.
- همتی، بهرام (۱۳۷۵). بررسی لزوم تهیه صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای توسط شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، سازمان حسابرسی.
- یار محمدی، اکرم (۱۳۸۰). بررسی عوامل موثر بر گزارشگری میان دوره‌ای به موقع در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. دانشگاه تربیت مدرس.
- یحیی زاده فر، محمود (۱۳۷۹). بررسی رابطه بین تورم و بازده واقعی سهام، رساله دکتری، دانشگاه تهران.